

MAKTABLARDA INKLYUZIV TA'LIM O'QITISH SHAROITIDA MAXSUS PEDAGOGLARNING O'RNI VA ISH FAOLIYATI.

Tursunova Maftuna Baxtiyor qizi

Namangan viloyati Pop tumani 6-maktab maxsus pedagog o'qituvchisi.

maftunatursunova006@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14033256>

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim haqida tushuncha, inklyuziv ta'limning ish faoliyati, inklyuziv ta'limning afzalliklari va kamchiliklari, maxsus pedagogning o'rni, ish faoliyati haqida ochib berilgan

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maxsus pedagog, afzalliklar, kamchiliklar, alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalar.

Abstract: This article describes the concept of inclusive education, the work of inclusive education, the advantages and disadvantages of inclusive education, the role of a special pedagogue, and the work of a special educator.

Key words: inclusive education, special pedagogue, advantages, disadvantages, children with special needs.

Аннотация: В данной статье описываются понятие инклюзивного образования, работа инклюзивного образования, преимущества и недостатки инклюзивного образования, роль специального педагога и работа специального педагога.

Ключевые слова: инклюзивное образование, специальный педагог, преимущества, недостатки, дети с особыми потребностями.

Bilamizki, har qanday jamiyatda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning eng asosiy maqsadi o'sib kelayotgan yosh avlodning davlat uchun munosib fuqarolar sifatida ulg'ayishlari, mamlakat taraqqiyoti va gullab-yashnashiga mustahkam tayanch yaratishdan iboratdir. Bu albatta har tomonlama yetuk va barkamol avlodlarni tarbiyalab, kamolotga yetkazish orqali yaratiladi. Bizning o'zbek xalqi azal-azaldan bolajon xalq, qaysi millat vakili bo'lishidan qat'i nazar mehr berib, ardoqlaydi, nafaqat o'z farzandining, balki har bir murg'ak qalb uchun qayg'uradi. Dunyodagi jamiki bolalariga tegishli bo'lgan bolalar huquqi haqidagi Konvensiyada, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida'gi Qonunida qolaversa, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" kabi bir qator muhim me'yoriy xujjatlarda ko'rsatilishicha, barcha bolalar, shu jumladan, jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bor bolalar ham mehnat qilish, ta'lim olish, hayotda o'z o'rnini topish xuquqlariga ega. Respublikamizda ijtimoiy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tomonidan 2007 yildan buyon «O'zbekistonda Inklyuziv ta'lim» loyihasi amalga oshirib kelinmoqda. Loyiha hamkorlari: O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi; Oliy va o'rta maxsus ta'lim

vazirligi; Navoiy shahridagi «Umr» imkoniyati cheklangan bolalarga yordam berish markazi, Samarqand shahridagi «Hayot» nomli nogironlarga yordam berish markazi, Jizzax shahridagi «Istiqbolli avlod» markazi, Qashqadaryo viloyatining Qarshi shahridagi «Umid» tashabbuslarga ko'mak berish va rivojlantirish markazi, Termiz shahridagi «Imkon» imkoniyati cheklangan bolalar va oilalarga ko'mak berish markazi, Farg'ona viloyatining Qo'qon shahridagi «Ziyo» maxsus zaruratli bolalarga ijtimoiy ko'mak berish markazi, maqsadli hududlar hokimliklari; O'zbekistondagi Shvetsariya elchixonasidir. Ushbu loyiha doirasida Toshkent, Guliston, Qarshi, Samarqand, Termiz, Andijon, Qo'qon, Nukus, Buxoro, Urganch shaharlaridagi maktabgacha ta'lim muassasa, maktab, kasb-hunar kollejlari va akademik litseylarda imkoniyati cheklangan bolalar aralash guruhlarda inklyuziv texnologiya asosida ta'lim-tarbiya №4 2022 183 olishmoqda. Mamlakatimizda imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim tarbiyasi va ularning ijtimoiy hayotga moslashuviga qulay sharoitlar yaratib kelinmoqda. Ularni jamiyatga integratsiya qilish, avvalo, imkon qadar salomatligini tiklash maqsadida «Imkoniyati cheklangan bolalar uchun umumiy ta'lim loyihasi» asosida ish yuritib kelinmoqda. Bundan, asosan, inklyuziv ta'lim imkoniyatlaridan foydalanish ko'zda tutilmoqda. Inklyuziv ta'limni chuqurroq o'rganish, u bilan bog'liq muammolarni aniqlash, samaradorlik jihatlarini asoslab berish dolzarb ilmiy muammoga aylanib kelmoqda. Chunki inklyuziv ta'lim usuli barcha bolalarning ruhiy-jismoniy holatidan qat'i nazar ta'lim jarayonida to'laqonli ishtirok etishini ta'minlashga qulay imkoniyat yaratadi. Ayniqsa, u alohida yordamga muhtoj bolalarning atrofdagilar bilan muloqotda bo'lishi, ijtimoiy muhit talablariga javob bera oladigan bo'lib ulg'ayishi, o'z kundalik-maishiy ehtiyojini qondira olish ko'nikmalarini egallashi, hayotga moslashib, umumta'lim maktablarida sog'lom tengdoshlari bilan teng sharoitlarda o'qiy olishi, ular bilan o'zaro do'stona munosabatga kirishishi, darslarni o'z vaqtida o'zlashtirishi, topshiriqlarga mas'uliyat bilan yondashishi uchun qulayliklar tug'diradi.

Inklyuziv ta'lim – har bir o'quvchining individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim berish usuli bo'lib, bu metodika har qanday qiyinchilikka duch kelayotgan bolalarni bir joyda o'qitishni ta'minlaydi. Maxsus pedagoglar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi, chunki ularning bilimlari va tajribalari inkluziv ta'limni samarali amalga oshirishda yordam beradi.

Maxsus Pedagoglarning Vazifalari

1. Individual Yondashuv: Maxsus pedagoglar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos ravishda ta'lim berish strategiyalarini ishlab

chiqadilar. Bu, o'z navbatida, har bir bolaga o'z imkoniyatlarini to'liq ishga solish imkonini beradi.

2. Ta'lim Resurslarini Tayyorlash: Maxsus pedagoglar inkluziv ta'lim uchun zarur bo'lgan materiallar va resurslarni tayyorlashda ishtirok etadilar. Ular dars jarayonida foydalaniladigan yordamchi vositalarni ishlab chiqadilar, bu esa o'quvchilarning ta'lim jarayonida yanada faol ishtirok etishlariga yordam beradi.

3. O'qituvchilarni O'qitish: Maxsus pedagoglar umumta'lim maktablarida o'qituvchilarga inkluziv ta'limning asoslari bo'yicha seminarlar va treninglar o'tkazadilar. Bu, o'z navbatida, umumta'lim o'qituvchilarining inkluziv ta'lim bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirishga xizmat qiladi.

4. Ota-onalar bilan Hamkorlik: Maxsus pedagoglar oila va maktab o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydilar. Ular ota-onalar bilan muloqotda bo'lib, o'quvchilarning taraqqiyotini kuzatadilar va ularga qo'llab-quvvatlash xizmatlarini taklif etadilar.

Inklyuziv ta'lim bu davlat siyosati bo'lib, nogiron va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni bartaraf etish, maxsus ta'limga muhtoj bolalar, (ayrim sabablarga ko'ra nogiron bo'lgan) o'smirlar rivojlanishda uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimi hisoblanadi. "Inklyuziv ta'lim" atamasi fransuzcha „inclusif“ degan so'zdan kelib chiqqan bo'lib, „o'z ichiga oladi“ deb tarjima qilinadi va maxsus ehtiyojlari bo'lgan, shartli ravishda sog'lom, ya'ni sog'ligi cheklanmagan odamlarning birgalikdagi ta'limini bildiradi. Inklyuziv ta'limning mazmun-mohiyati to'g'risidagi bilim va ma'lumotlar hali jamiyatda yetarlicha emas. Inklyuziv ta'lim olish jarayoni bir-biriga also o'xshamaydigan, intellektual, jismoniy va aqliy xususiyatlarga ega bo'lgan shaxslar maxsus bilimga muhtoj bo'lmagan tengdoshlari bilan birgalikda zarur bilim va ko'nikmalarni oladigan tarzda tashkil etiladi. Inklyuziv ta'lim alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalar bilan sog'lom bolalar orasidagi teng ta'lim olish imkoniyatini yaratadi. UNICEF inklyuziv ta'limni O'zbekiston ta'lim tizimiga kiritish masalalari bilan shug'ullanadi. Inklyuziv ta'limning asosiy vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat'i nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etishdan iborat va shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega bo'lishlari uchun oilada yashashlari va o'z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini ham nazarda tutadi.

METOD VA MEDOLOGIYASI

Inklyuziv ta'lim maktabgacha ta'lim nogironlarga nisbatan bag'rikenglikni tarbiyalashga yordam beradi, chunki go'daklar hali ham boshqalar kabi tug'ilmagan tengdoshlariga nisbatan dushmanona xurujlarga ega emaslar. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, qo'shma guruhlarda o'qiyotgan maktabgacha yoshdagi bolalar yanada yaxshi natijalarga erishmoqdalar. Bu sog'lom bolalarga ham, alohida ehtiyojli bolalarga ham tegishli.

Inklyuziv Ta'limning Afzalliklari

Inklyuziv ta'limning asosiy afzalliklaridan biri, turli qobiliyat va ehtiyojlarga ega bo'lgan bolalarning bir-biridan o'rganishidir. Bu jarayon, shuningdek, muammoli o'quvchilarni ijtimoiy muhitda qo'llab-quvvatlashga yordam beradi va ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Kamchiliklar

Inklyuziv ta'limning ijobiy va salbiy tomonlarini tortib, ushbu turdagi ta'limning kamchiliklarini hisobga olish kerak. Kamchiliklarga quyidagilar kiradi:

1. Maxsus ehtiyojli bolalarni kuzatib borish uchun tayyorlangan malakali kadrlar - o'qituvchilar, psixologlar, defektologlar, logopedlar etishmasligi.
2. O'qituvchilar tarkibi ko'pincha ehtiyojlari bo'lgan talabalarga nisbatan yumshoq munosabatda bo'lishadi, shuning uchun ularning bilimlarini baholash ob'ektiv emas.
3. Milliy o'quv dasturi ko'pincha ba'zi o'quvchilarni ma'lum bir bosqichda o'qishni davom ettirishga to'sqinlik qiladi.
4. Inklyuziv ta'limga muhtoj bolalarning ota-onalari ko'pincha ma'lumotlarga ega emaslar. Natijada, bolalar faqat o'rta ma'lumot olishadi va o'qishni davom ettira olmaydilar.
5. Ta'lim sifatini yaxshilash uchun nafaqat inklyuziv, balki umumta'lim maktablari ham zarur.

MUHOKAMA

Inklyuziv ta'lim tamoyillari bilan boshqariladigan maktablar ko'pincha ularning kundalik faoliyatiga rahbarlik qiladigan bir qator printsiplarga asoslanadi. Garchi har bir maktab biroz boshqacha ishlasa-da, aksariyat hollarda ularning xususiyatlari juda o'xshash: Ushbu maktablarda, ularning xususiyatlaridan yoki shaxsiy sharoitlaridan qat'i nazar, barcha turdagi o'quvchilarga kirish huquqiga ega. Ular nafaqat hayotni o'rganish darajasida, balki bolalarning hayot darajasi barcha sohalarda o'sishiga intilishadi. O'qituvchilar o'zlarini shunchaki master-klasslarda bilimlarni uzatishga bag'ishlash o'rniga, ko'rsatma va yordamchi rolini bajaradilar. inklyuziv ta'limga asoslangan maktablar bolani avtonom va qobiliyatli shaxs sifatida ko'radilar, ular o'zlarining o'zgarishiga erishishlari mumkin. Bu o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga va boshqacha

fikrlarni qabul qilishda o'zlarining g'oyalarini rivojlantirishga imkon berishga intiladi. O'qituvchilar talabalarning faoliyatini nafaqat ularning ilmiy natijalariga qarab, balki ularning qobiliyatlari yoki ularning umumiy yutuqlari kabi boshqa omillarga qarab baholashlari kerak.

XULOSA

Yuqorida ta'kidlab o'tganidek, inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilarga normal hayotni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan bilimlarning minimal darajalariga erishishga imkon berishga, ularning jamiyatimizda o'z o'rnilarini topishga qaratilgan jarayondir. Ammo, hamma o'quvchilar ham ularga erishish uchun bir xil sharoitlarga ega emas. Natijada, chinakam inklyuziv ta'lim har bir talabaning eng katta kafolatlar bilan talab qilinadigan minimal darajaga chiqishiga imkon berish uchun ularning muayyan sharoitlariga moslasha olishi kerak. Bu har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlariga qarab turli xil narsalarni anglatishi mumkin. Masalan, intellektual nuqsoni bo'lgan bola uchun bu, ehtimol, unga o'z tezligida va ko'proq moslashtirilgan tarzda ishlashga imkon beradigan yordamchi o'qituvchini tayinlashini o'z ichiga oladi. Shuningdek, maktablarda inklyuziv ta'limni amalga oshirishda maxsus pedagoglarning roli juda muhim. Ular nafaqat ta'lim jarayonida, balki o'quvchilar va ularning ota-onalari o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlashda ham faol ishtirok etadilar. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun maxsus pedagoglarning bilim va ko'nikmalaridan to'liq foydalanish, o'quvchilarning yanada muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. R. Sh. Shomahmudova "Maxsus va inklyuziv ta'lim" (Xalqaro va milliy tajribalar) Chashma print. 2011-yil
2. M. Mutalipova, O.Nurmatova, M. Shoyusupova "Yoshlar tashkilotlari va ular bilan ishlash metodikasi"
3. G. Berdiyeva. A. Shomahmudova "Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'limda o'qitish usullari" metodik qo'llanma. Toshkent-2015
4. R. M. Po'latova "Maxsus pedagogika" Toshkent-2018
5. L. R. Mo'minova, Abidova "Maxsus psixologiya" O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, Toshkent-2013
6. R.SH.Shomahmudova "O'z farzandinga madad bo'l" Toshkent (Yurist-madiya) nashriyoti-2010
7. D.S. Qaxarova "Inklyuziv ta'lim texnologiyasi" Toshkent (Fan va texnologiya) 2014-yil

